



Rapport ter zake van het godsdienstonderwijs : uitgebracht in de vergadering van de algemeene synode der Nerderlandsche Hervormde Kerk, in 1878

<https://hdl.handle.net/1874/234616>

mm 11064 BR. 1878. I. 28.

197-11-10

RAPPORT

TER ZAKE VAN

HET GODSDIENSTONDERWIJS.

UITGEBRACHT

IN DE VERGADERING

VAN DE

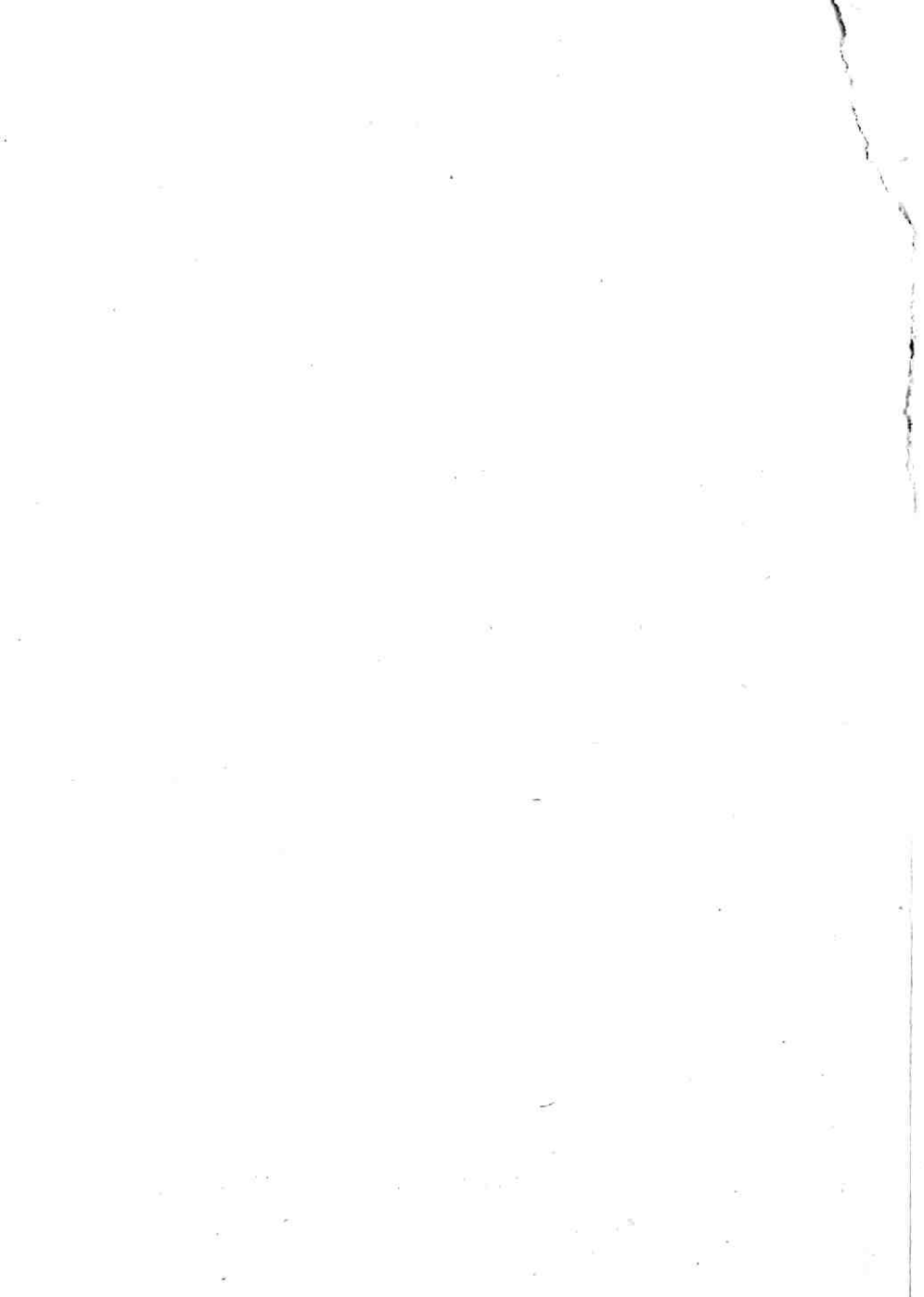
ALGEMEENE SYNODE DER NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK,

in 1878.

UITGEGEVEN TEN BATE VAN DE INZAMELING, DIE EERLANG
TEN BEHOEVE VAN HET GODSDIENSTONDERWIJS
ZAL PLAATS HEBBEN.



Te 's Gravenhage bij
A. VAN HOOGSTRATEN EN ZOON.



V O O R W O O R D.

De Algemeene Synode der Hervormde Kerk besloot in hare zitting van 24 Augustus jl. dit Rapport niet alleen aan alle Kerkeraden te zenden, maar ook door den handel algemeen verkrijgbaar te stellen. Zij vertrouwde dat de kennis-making met den toestand van het godsdienstonderwijs in onze Nederlandsche Hervormde Kerk veler belangstelling in deze gewichtige zaak verhoogen en opwekken zou om met vereende krachten middelen tot verbetering te beramen.

Dat zij de opbrengst der uitgave wilde voegen bij de gelden, die ingezameld zullen worden voor het stichten van lokalen en het aanschaffen van boeken, kaarten en platen, ten behoeve van het godsdienstonderwijs, verheugt mij zeer en hartelijk hoop ik dat velen door het koopen van dit boekske een kleine bijdrage voor dat goede doel zullen willen geven.

HOORN, 28 Augustus 1878.

DR. H. J. E. VAN HOORN.

Mijne Heeren!

De Commissie, die van U de opdracht ontving Verslag te geven van den toestand van het godsdienstonderwijs, voor zoover daarnaar onderzoek is gedaan door de aan Kerkeraden en Predikanten gezonden vragen, heeft de eer aan die opdracht te voldoen.

Wij moeten beginnen met de vermelding dat, tot ons leedwezen, vele Kerkeraden en Predikanten nalatig zijn gebleven in het beantwoorden der gestelde vragen en alzoo aan de vriendelijke uitnoodiging der Synode niet hebben voldaan. In sommige kringen heeft de aangewende poging zeer weinig steun gevonden, o. a. in de classen Dordrecht, Utrecht, Sneek, Dokkum, Appingadam, uit welke slechts een luttel aantal antwoorden inkwam. Gelukkig staat hier tegenover dat andere kringen zich door groote volledigheid onderscheiden en kunnen wij, om eenigen met name te vermelden, berichten dat in de classen Nijmegen, Bommel, Rotterdam, Amsterdam, Eindhoven en Maastricht omtrent bijna alle gemeenten de gewenschte inlichtingen zijn verstrekt. De uitkomst is dat van 711 gemeenten de toestand ons is ontsluitend, terwijl wij omtrent 635 anderen in onzekerheid blijven verkeerden.

Vraagt gij naar de oorzaken van het niet voldoen aan den wensch der Synode, dan kunnen wij dienaangaande het volgende mededeelen. Uit eenige classen wordt geschreven: „De Synodale maatregel is hier alles behalve populair. Velen zijn volstrekt niet ingenomen met dit onderzoek,“ waarbij wij willen voegen dat sommige Scriba's van Classicale Besturen, die geen goedkeuring hechtten aan het pogen der Synode, zich ongetwijfeld niet beijverd zullen hebben om de Kerkeraden en predikanten in hunnen kring tot inzending aan te sporen. De Kerkeraad van de grootste gemeente, van Amsterdam, antwoordde dat „het streven der Synode

weinig sympathie vond bij de predikanten dier gemeente," waarvan het gevolg is dat alleen Dr. *E. Laurillard* de gestelde vragen invulde, en wij dus omtrent den toestand der hoofdstad in het duister tasten. Anderen waren van oordeel dat in de Nederlandsche Hervormde Kerk naar de gesteldheid van het godsdienstonderwijs geen onderzoek gedaan behoeft te worden, omdat wie beweert dat het daarmede allertreurigst gesteld is, geen tegenspraak heeft te duchten. Ook mogen wij niet verzwijgen een bij ons ingekomen schrijven van den volgenden inhoud: „Wij waren vroeger steeds geneigd met de Synode mede te werken, maar de Synode heeft veel gedaan om haren invloed te ondermijnen. Voor eenige jaren vroeg zij opgave omtrent de catechisatielokalen. Zij werd door ons volledig verstrekt. Wezenlijk wie behoefte hadden aan betere inrichtingen en zich gedrukt zagen door den geldelijken nood der kerkelijke administratie, hoopten dat daaruit iets goeds zou voortkomen. Doch er is niets gedaan. Later vroeg de Synode opgaven voor eene nieuwe quotisatie. Tot drie malen toe is er eene gegeven, die de goedkeuring wegdroeg van alle predikanten in dezen kring. Het heeft niet gebaat, eene andere is voor vijf jaren bekrachtigd. Zoo is de welwillende gezindheid bij ettelijken in eene ontevreden stemming veranderd en voelen zij zich niet opgewekt dezen maatregel te steunen, die allicht weder tot niets degelijks leiden zal.”

Ziedaar eenige der redenen, waarom velen terug bleven. Wij betreuren het maar voegen er terstond bij dat, niet-tegenstaande velen ons hunnen steun onthielden, belangrijke en leerzame uitkomsten van het onderzoek zijn verkregen.

Zoals wij straks herinnerden zijn antwoorden ingekomen van 711 gemeenten. Deze gemeenten tellen, volgens de bevolkingscijfers, opgegeven in de laatste uitgave van het predikantenboekje, samen ruim 967.000 zielen, zoodat wij in staat zijn omtrent den toestand van het godsdienstonderwijs, in ongeveer de helft van de Nederlandsche Hervormde Kerk, een overzicht te geven.

Vestigen wij allereerst de aandacht op de kinderen, die in den leeftijd verkeerden *tusschen 10 en 17 jaren*, dan zullen wij van de waarheid zeker niet ver verwijderd wezen, als wij aannemen dat op een bevolking van ruim 960.000 zielen, ongeveer 133.000 knapen en meisjes gevonden worden tusschen de 10 en 17 jaren, en nemen wij nu in aanmerking dat, naar luid van de ingekomen tabellen, 83.067 kinderen van dien leeftijd godsdienstonderwijs ontvangen, dan blijft een verschil van 50.000. Zeker moet van dit groote cijfer een gedeelte worden afgetrokken, omdat in ettelijke gemeenten de kinderen niet voor hun 12^{de} jaar tot de catechisatie worden toegelaten; maar al verminderen wij het cijfer met tien of twintig duizend, altijd blijft een indrukwekkend en somber stemmend getal over, dat het volstrekt verzuim aangeeft, en zonder overdrijving mogen wij beweerden dat tot de Nederlandsche Hervormde Kerk meer dan 50.000 kinderen van 10 tot 17 jaren behooren, die geheel van godsdienstonderwijs verstoken zijn.

Wenden wij den blik naar de kinderen *beneden de 10 jaren*, dan treedt door de ingezonden tabellen aan het licht dat dezen in geringen getale de catechisatiën bezoeken. In de 711 gemeenten samen bedraagt dit getal 13.948. Hierbij verdient opmerking dat het cijfer van zulke kinderen in sommige streken van ons land, in evenredigheid der hervormde bevolking, veel grooter is dan in andere oorden. Onder de provinciën, waar de meeste kinderen beneden de 10 jaren godsdienstonderwijs ontvangen, staan vooraan Groningen, Noordbrabant en Gelderland, terwijl daarentegen Drenthe, Zuidholland en Noordholland zich door een gering aantal onderscheiden. De redenen van dit verschijnsel liggen voor de hand en worden gevonden in de Zondagscholen, die door de jeugdige knapen en meisjes worden bezocht, of in de feiten dat vele predikanten bezwaar maken jeugdige kinderen op hunne catechisatiën toe te laten en dat vele schoolgaande kinderen niet ter catechisatie komen, omdat zij buiten de schooluren of van den predikant of van den onderwijzer in de school-

lokalen onderricht ontvangen in de Bijbelsche geschiedenis. Wat het laatste betreft, wordt ons o. a. medegedeeld, dat op ééne plaats (1) van wege den Kerkeraad eens per week op de openbare school godsdienstonderwijs wordt verstrekt; dat elders een gepensioneerd onderwijzer met vrucht deze taak vervult, en, dat weder op eene andere plaats, de openbare onderwijzer na schooltijd les geeft in de Bijbelsche geschiedenis.

Richten wij ten laatste de gedachten naar de leerlingen *boven de 17 jaren*, dan blijkt uit de ontvangen inlichtingen dat het getal van dezen, in de genoemde gemeenten, 47.169 bedraagt. Of dit getal groot of klein moet heeten is uit den aard der zaak moeilijk na te gaan, maar wel springt in het oog dat het cijfer van hen, die na het 17^{de} jaar de catechisatiën bezoeken, in sommige gedeelten van ons land, naar evenredigheid, veel geringer is dan in andere. Waar de gewoonte bestaat vroegtijdig en vrij algemeen tot het lidmaatschap der Kerk toe te treden, zooals in de meeste gemeenten van Noordholland en Noordbrabant, of waar men op zekeren leeftijd de catechisatie pleegt te verlaten, zonder lidmaat te worden, zooals in Zeeland, is het cijfer klein; terwijl het daarentegen zeer groot is in Friesland, Groningen, Overijssel en Drenthe, waar, vooral op het platteland, de gewoonte heerschende schijnt om eerst op rijperen leeftijd leden der Kerk te worden. Opmerkelijk zeker is het, dat in Noord-Holland op eene bevolking van 100.000 zielen slechts 3600 personen, boven de 17 jaren, godsdienstonderwijs ontvangen, terwijl in Friesland dat cijfer, op eene bevolking van 97.000 zielen, ruim 6000 bedraagt.

Vatten wij de getalsterkte der leerlingen van verschillende leeftijd, die geacht worden van het onderwijs gebruik te maken, samen, dan verkrijgen wij een aantal van 144.174 voor de vermelde 711 gemeenten; en hebben wij het recht aan te nemen dat door de leden van deze gemeenten ongeveer de helft der Nederlandsch-Hervormde bevolking wordt vertegenwoordigd, dan zullen wij ons niet schromelijk ver-

(1) Wij laten de namen der plaatsen weg, maar zijn in staat aan belangstellenden die namen te melden.

gissen, als wij het cijfer van catechisanten voor de geheele Nederlandsche Hervormde Kerk op 290.000 begrooten.

Maar laat ons terugkeeren tot de ons verstrekte mededeelingen en ons eene wijle bezighouden met de antwoorden gegeven op de vraag: *Hoeveel van uwe catechisanten verzuimden meer dan de helft der catechisatiën?* Eer wij dit cijfer noemen, moet eene enkele opmerking worden gemaakt. Door verscheidene predikanten is bericht, dat zulk een verzuim bij hen niet voorkomt, 't zij omdat de leerlingen getrouw komen, 't zij omdat de predikanten de gewoonte hebben leerlingen, die meer dan vijfmalen wegblijven, van de catechisatielijsten te schrappen en dus niet meer mede te tellen. Ook is het mogelijk dat eenige predikanten bij hen, die meer dan de helft der lesuren verzuimden, de leerlingen hebben gevoegd, die alleen des winters plegen te komen. Maar ook als dit bij de beoordeeling in aanmerking wordt genomen blijft het aantal van 23,734 leerlingen, die meer dan de helft der uren verzuimden, hoogst bedroevend. Zooals het daar staat vertegenwoordigt het ruim 16 pCt. der catechisatie-bevolking, en vermindert men het met een aanzienlijk bedrag, om de zooeven genoemden redenen, dan blijft toch zeker het treurig feit over dat ruim 10 pCt. van de ter catechisatiegaanden meer dan de helft der lessen niet bijwoont. Hoe hoogst bedenkelijk dit verschijnsel is springt krachtig in het oog, als wij u herinneren dat dit veelvuldig wegblijven aangetroffen wordt niet alleen in gemeenten, waar per jaar ruim 40 uren met iedere groep van leerlingen wordt gecatechiseerd, maar ook in gemeenten, waar slechts 18 of 20 uren per jaar onderwijs kan worden gegeven. Zoo geschiedt het dan dat niet weinigen, die later voor het lidmaatschap onzer Kerk zich aanmelden, gedurende eenige jaren op zijn hoogst 12 tot 14 uren per jaar godsdienstonderwijs genoten. Hierbij mag elke verdere toelichting overbodig worden geacht.

Dit leidt ons als van zelve tot de korte vermelding van het groote verschil tusschen het aantal uren, gedurende welke des *zomers* en des *winters* catechisatiën plaats heb-

ben. Ten vorigen jare is de aandacht hierop breedvoerig gevestigd, waarom wij nu in onze mededeelingen kort kunnen zijn. De ingekomen berichten melden dat in de genoemde gemeenten samen, 's zomers 3588½ uren, en 's winters 6299½ uren onderwijs wordt gegeven. Het ligt voor de hand dat het verschil het grootst is in de plattelandsgemeenten, waar velen door allerlei arbeid, of zooals een der predikanten zich uitdrukt, door den „adat om 's zomers niet te gaan”, van het bijwonen der catechisatiën worden weêrhouden, toch wordt het ook in de steden gevonden. In sommige streken is het verschil inderdaad verbazingwekkend. Zoo wordt in de provincie Drenthe, in de 33 gemeenten, waarvan opgaven inkwamen, 's zomers 28, en 's winters 260 uren gecatechiseerd; in de provincie Friesland zijn deze cijfers 230 en 690, en in Noordbrabant, waar het verschil het geringste is, 306 's zomers en 414 's winters. — Weder moeten wij herinneren, dat de oorzaak van dit zeer groote verschil niet allereerst bij de predikanten moet worden gezocht. Met den besten wil en den grootsten ijver kunnen zij niet oproeien tegen den stroom der gewoonte, die een van hen moedeloos doet uitroepen: „Op het platteland kan men zich niet aan zomercatechisatiën gewennen. In het najaar komen zij in vrij grooten getale, maar als de maand februari is aangebroken gaan zij den een na den ander heen.”

Maken wij nu de rekening op wat het verzuim betreft, dan is boven iedere tegenspraak verheven, het feit dat zoowel het *volstrekt* als het *betrekkelijk* verzuim bij het godsdienstonderwijs een groote rol speelt. Duizende kinderen komen niet en duizenden komen zelden. Men wordt geneigd deswege een groote weeklage aan de heffen en zeker wordt men gestemd tot de vragen: Van waar deze dingen? en Wat is er aan te doen?

Laat ons op beide vragen een antwoord mogen geven.

De *oorzaken* van verzuim zijn velen. Dat hieronder de veldarbeid, de arbeid in de fabrieken en de scheepvaart

een groote plaats bekleeden, wordt terstond ingezien door ieder, die eenigszins bekend is met den toestand van ons volk; maar nog grooter plaats wordt onder de oorzaken ingenomen door de *onverschilligheid*. Die verschrikkelijke kwaal wordt onder allerlei namen vermeld: „gemis aan belangstelling,” „gebrek aan medewerking bij ouders en bazen,” „de meening dat men er wel buiten kan,” worden telkens als oorzaken genoemd, zoodat dan ook de tabellen een belangrijke verzameling variaties op het ééne thema: onverschilligheid bij kinderen en ouders, leveren. Van enkele predikanten zullen wij de mededeelingen der oorzaken van verzuim vermelden. Zij luiden aldus: „Betweterij der ouders, die hunne kinderen van de catechisatie houden en van jongelieden, die het reeds beter weten dan dominé, benevens gehechtheid aan vraagboekjes, die verouderd zijn.” — „Het landbouwbedrijf neemt de grooten en kleinen in beslag. 't Is een dure tijd, zeggen de ouders. Als de kinderen acht, negen jaren oud zijn moeten zij reeds mede naar het veld, om f 2.50 of f 3.00 per week te verdienen.” — „Pseudo-liberalisme bij den burgerstand, wantrouwen in den geest van 't onderricht, inbeslagneming van den tijd voor 't leeren op de school zijn hier de voornaamste oorzaken.” „De invloed der zoogenaamde neutrale school.” „Kantoordrukten; de strijd om het leven.” „Geringschatting van de catechisatie zoolang men niet voor de belijdenis leert.” Een predikant uit Overijssel schrijft: „Hadden we in onze provincie geen *bid-* en *dank*dagen voor het gewas op een afzonderlijken dag der week, dan zou ten minste op de meeste dorpen *drie* keeren meer gecatechiseerd worden, wat nog al van belang mog worden gerekend voor hen, die alleen des winters van het onderwijs gebruik maken. Het zou dus wenschelijk zijn dat de Synode aan alle gemeenten in ons Vaderland twee *Zondagen*, één in het voorjaar en één in het najaar, als *bid-* en *dank*dag voor het gewas aanbeval.” — Een ander meldt: „De groote *oorzaak* is veehoeden in Pruisen. Later blijven deze veehoe-

ders ook 's winters weg om, 4 of 6 jaren later, onkenbaar en verwilderd terug te komen. Dan worden de jongens soldaat en keeren, na 12 maanden dienst, met een volledige attestatie terug. Zij zeggen dat voor zoo'n aanneming drie gulden voor ieder wordt betaald." — Nog een ander bericht: „Wat gedurende mijn bijna 50-jarigen dienstdienst voorheen zeldzaam was, is later meer algemeen geworden en daartoe heeft, naar mijn bescheiden oordeel, veel meegewerkt de meer en meer veranderde toestand der Hervormde Kerk en het daardoor ontstaan van *wantrouwen*, eerst gezaaid door de afgescheidenen en afscheidingsgezinden, later ontwikkeld door het toenemen der partijschappen. Voeg hierbij de bekrompenheid en het gebrek aan den geest des onderscheids bij vele eenvoudigen, verleid door eerezuchtigen. Door dat wantrouwen is meer en meer oplossing van gemeentelieven ontstaan en worden de banden tusschen leeraar en gemeente lossers gemaakt. De geest des tijds, gevoed door de Hoogere Besturen, bevordert de verwarring en de onverschilligheid. Kinderen hooren thuis door hunne ouders de predikanten beoordeelen en veroordeelen, en zij blijven weg. Wanneer ik van wettiging van dien tijdgeest door de Besturen spreek, heb ik het oog op de verandering in art. 38 al. 2 van het Reglement op het godsdienstonderwijs, omtrent het laten aannemen in andere gemeenten, en op die in art. 14 al. 1, laatste gedeelte, van het Reglement voor de Kerkeraden, omtrent het laten doopen in andere gemeenten; beiden in werking getreden in maart 1866. Dit ten minste is zeker, dat sedert dien tijd mijn catechisatiewerk veel geleden heeft.”

Zoo wordt van allerlei kanten over verzuim geklaagd en blijkt dat wij hier te doen hebben met een vijand, die ons allerwegen bestookt en het onderwijs veelzins van invloed berooft. Gelukkig kunnen wij er terstond bijvoegen dat op niet weinige plaatsen deze vijand met kracht en volharding wordt bekampt en althans eenig terrein verliest. Dit blijkt uit het volgende. Eén predikant meldt: „De kinderen komen geregeld wan de meester

zendt ze mij van de school. Alleen als er geen school is komen zij ongeregeld. De ouderen komen ook *allen*, sedert de Zondagscatechisatie de namiddaggodsdienstoefening, waaraan niemand meer deel nam, vervangt. Te 2 uren geef ik onderwijs aan meisjes en vrouwen en te 6 uren aan jongens en mannen, die vroeger om veld- en fabrieksarbeid verzuimden te komen." Van elders wordt ons medegedeeld: „Het houden van absentielijsten werkt gunstig;” „sedert wij belooningen voor getrouw bezoek uitreiken is de opkomst veel beter;” „het zenden van bericht aan de ouders, wier kinderen niet tegenwoordig waren, vermindert het verzuim;” „nadat wij een goed lokaal hebben, platen en kaarten gebruiken en het onderwijs daardoor aanlokender is geworden, heb ik veel minder over wegblijven te klagen.” De vijand wordt dus bekampt, en niet zonder gevolg. Toch wenschen wij eigen oogen open te houden en die van anderen te ontsluiten voor dit kwaad, dat het godsdienstonderwijs in menigen kring met onvruchtbaarheid slaat, en met alle kracht op te roepen tot het beramen van middelen, waarmede wij dezen vijand zóó kunnen bestrijden, dat hij voor ons wijkt. Wie een maatregel weet te noemen om, aan predikanten op het platteland, leerlingen te verzekeren, wanneer zij meer dan 16 of 18 malen in een jaar met hen wenschen te catechiseeren; om de duizenden, die van alle godsdienstonderwijs verstoken rondloopen, te dwingen in te gaan, en de tienduizenden, die telkens verzuimen, van die kwaal te genezen, in één woord wie ons den tooverstaf biedt, waarmede wij belangstelling in het godsdienstonderwijs kunnen wekken, hij zal ons driewerf welkom en der Vaderlandsche Kerk ten zegen zijn.

Ons blijft over met een enkel woord te spreken over *de aanneming tot lidmaten*. Wij vinden daartoe aanleiding in de berichten voorkomende op sommige tabellen, in een ons gezonden schrijven en ook in de stukken, die betreffende het aannemen van militairen, in de Synodale vergadering zijn ter spraak gebracht. Het bedoelde schrijven luidt als volgt: „De gemeente B. werd indertijd zeer belemmerd in de

behartiging van het godsdienstonderwijs door de gemeente O. Jongelieden uit B. verzuimden voortdurend de catechisatiën, want zij wisten wel dat zij, na een paar maanden leerens, bij den predikant van O. werden aangenomen. De kerkelijke wet liet niet toe er iets tegen te doen. Zoo komen in mijn gemeente lieden wonen, die eerst stelselmatig de leering verzuimden en die thans, nu zij gehuwd zijn, trachten zoo spoedig mogelijk klaar te komen". . . . In de berichten lezen wij: „Jonge menschen, die voor zoover ik kan nagaan, zeer gebrekkig en zeer schaars onderrecht werden, vragen een bewijs van zedelijk gedrag, begeven zich om verschil van richting, naar eene nabij gelegen gemeente, en de predikant catechiseert eens of tweemaal met hen, waarop zij tot lidmaten worden aangenomen"; of: „Eenige maanden brengen de jonge menschen, die in hunne woonplaats minachting voor de catechisatie aan den dag legden, in de garnizoensplaatsen door, waar zij belijdenis doen en tot lidmaten en aanstaande stemgerechtigden worden verheven"; of: „Men wil lidmaat worden, dat is fatsoenlijk, geeft ook meer aanspraak op bedeeing, maakt, zooals sommigen zeggen, tot een christenmensch, maar is van meening dat catechisatieloopen, na de schooljaren en vóór den aannemingstijd, onnoodig is en acht dus het godsdienstonderwijs gering zoo lang men niet voor de belijdenis leert." Eén predikant schrijft: „Maak, wat ik u bid, den omvang van het godsdienstonderwijs veel kleiner voor de eenvoudigen. De eischen bij de aanneming zijn kennis van de christelijke geloofs- en zedeleer, van de Bijbelsche en kerkelijke geschiedenis en zeer velen moeten worden toegelaten, die het niet veel verder hebben gebracht dan de kennis van eenige bijbelsche personen, van de 10 geboden, het Onze Vader, of de gelijkenis van den verloren zoon. Waar blijft dan de schoone eisch?"

Meer kunnen wij over deze zaak niet mededeelen, maar het aangevoerde zal wel voldoende zijn om de meening te staven dat het niet overbodig is de aandacht te vestigen op de *aanneming tot lidmaten* en wat daarmede samen-

hangt. In de laatste jaren zijn de belijdenisvragen sterk op den voorgrond getreden, en is men in de woningen en op de straten gaan spreken over de belijdeniskwestie. Het is te wenschen dat de aandacht daarvan gedeeltelijk afgewend en meer gericht worde op de, naar veler oordeel, veel belangrijker vragen: wat moet er gedaan worden om het gemoed der kinderen te vormen? wat moet er geschieden om alle jeugdigen van jaren in onze Nederlandsche Hervormde Kerk te doen genieten van het licht en den zegen van goed ingericht godsdienstonderwijs? welke weg moet worden ingeslagen om te verhoeden dat tot onze Kerk toetreden honderden, wier onwetendheid en wier toetreden, om allerlei bijredenen, de Kerk slechts tot schade kunnen zijn?

Al wat uwe Commissie tot hiertoe mededeelde is in hoofdzaken toelichting en bevestiging van hetgeen door de ten vorigen jare bij de Synode ingekomen antwoorden, werd aan het licht gebracht. Het tweejarig onderzoek, al werd het door velen niet gewaardeerd en door sommigen tegengewerkt, heeft veel kunnen leeren. De overtuiging is er door gevestigd dat het catechisatieverzuim onrustbarend is; dat de gelegenheden om onderwijs te ontvangen in ettelijke streken des lands, om allerlei redenen, schaarsch zijn; en dat de toestand van het godsdienstonderwijs in de Nederlandsche Hervormde Kerk van dien aard is, dat het de ernstige overweging en de oprechte belangstelling verdient van allen, die van goeden wille zijn.

Een *tweede gedeelte* van ons verslag zal zich bezig houden met de behandeling van *nieuwe* zaken. Zooals gij u herinneren zult is, over het jaar 1877, ook onderzoek gedaan naar de *leermiddelen*, benevens de *bekostiging* daarvan, en naar den invloed, dien *bijzondere, diakonie- en zondagscholen* op het godsdienstonderwijs uitoefenen. Welke de uitkomsten zijn van dat onderzoek gaan wij u mededeelen.

Eerst over de *leermiddelen*, die wij gemakshalve in *drie* afdelingen zullen splitsen.

Vooreerst de *catechisatielokalen*. Uit Millingen, u reeds bekend, wordt geschreven: „op deze plaats is hoegenaamd niets, noch lokaal, noch boeken, noch eenig fonds om er in te voorzien. De catechisatiën worden gehouden in een kamer van een protestantschen steenbaas; in hetzelfde vertrek hebben ook, eens in de maand, godsdienstige samenkomsten plaats. De bewuste kamer is echter zeer ongeschikt omdat zij onmiddelijk grenst aan bewoonde vertrekken en omdat de woning afgelegen is”. Van andere plaatsten melden de predikanten: „Ik hoop dat dit onderzoek ten gevolge zal hebben dat men ons helpt.” „Ik verwacht veel vrucht van geschikte lokalen, kaarten, platen enz. Maar ach! de kerk te B. is arm en de gemeente kan zoo goed als niets doen!” — „Ik kan geen aantekening houden in een tochtige kerk, die ons altijd nog als plaats voor het geven van godsdienstonderwijs dient.” — „Hier is geen geschikte gelegenheid om te catechiseeren.” — „Wij gebruiken de kerk, waar het in den winter zeer koud is, en de jongelieden ongaarne komen, zoodat ik sommigen in mijn woning ontvang”. — „Ik moet mijne catechisatiën houden op het raadhuis. Ons ontbreekt een bruikbaar lokaal.” — „Als het schoolgebouw niet ten gebruike werd afgestaan, zou ik in de kerk moeten catechiseeren.” — In het kort: Op niet weinige plaatsen ziet het er met de lokalen, waar onderwijs gegeven wordt, slecht uit. Dat de kerkgebouwen veel worden gebruikt en toch in den regel zeer ongeschikt zijn, zal wel geen breed betoog behoeven, evenmin dat het zeer gewenscht is godsdienstonderwijs te geven in lokalen, die wat licht en lucht, reinheid en aangenaamheid betreft, eenigszins kunnen wedijveren met de plaatsen, waar het maatschappelijk onderwijs wordt verstrekt, opdat de jeugd niet afgestooten maar aangetrokken worde. Verblijvend is het dat in vele gemeenten de noodzakelijkheid hiervan wordt ingezien, en daar dan ook flinke en naar den eisch des tijds ingerichte lokalen verrijzen.

Wat van de lokalen gezegd is, is niet zelden ook van toepassing op de *boeken* en *bijbels*. Op ettelijke plaatsen zijn zij of

zoo goed als niet òf in zeer gebrekkigen toestand aanwezig. De vrijgevigheid van het Bijbelgenootschap is niet bij machte te voorzien in de behoeften van hen, die zelve geen Bijbel of Nieuw Testament kunnen aanschaffen, en die dus in de christelijke geloofs- en zedenleer onderricht moeten worden, zonder dat zij een Nieuw-Testament op de catechisatie kunnen medebrengen. Karakteristiek, maar tevens droevig welsprekend zijn de klachten te lezen in de tabellen: „om leermiddelen bekommert zich hier niemand; geen sterveling, die er aan denkt.” — „Ons ontbreekt eenvoudig alles.” — „Het noodigste is niet voorhanden en er is geen fonds en er zijn geen gegoeden, die kunnen betalen.” — „Als het Bijbelgenootschap niet een weinig ter hulp kwam hadden wij niets.” — Welke de vruchten van het onderwijs moeten zijn bij leerlingen, die zelve nooit de evangeliën lazen en geen boeken bezitten om zich thuis voor het onderwijs voor te bereiden, laten wij aan uwe beoordeeling over.

Vragen wij ten laatste naar de *kaarten en platen*, die in onze dagen, bij de hooge waardeering van het aanschouwelijk onderwijs, meer en meer onmisbaar worden, dan krijgen wij ten antwoord, dat op de meeste plaatsen daarvan niets gevonden wordt. Overal, waar in de kerken gecatechiseerd wordt, ontbreken zij uit den aard der zaak, maar ook elders worden zij gemist. De antwoorden luiden: „Wij doen het zonder deze.” „De kerkvoogden weigeren er voor te betalen, omdat zij het nut er niet van inzien.” „De kerkelijke administratie, ofschoon vermogend, weigert zoowel een doelmatig lokaal, als boeken, kaarten en platen.” „De predikant tracht uit zijn eigen voorraad in die behoefte eenigszins te voorzien.”

Maar genoeg hiervan. Tot nog toe maakten wij alleen gewag van de schaduwzijden, doch wij kunnen ook van verblijdende lichtzijden gewagen. Er zijn vele gemeenten, waar de overtuiging veld wint dat het godsdienst-onderwijs zijn eischen en behoeften heeft, waarin voorzien moet worden. Is zeer dikwijls het antwoord dat boeken,

platen en kaarten bekostigd moeten worden door leerlingen en predikanten of door de gaven, die in de catechisatiebus worden ingezameld, daartegenover staat, dat uit niet weinige antwoorden blijkt dat de Diakoniën in de behoeften der armen aan boeken en Bijbels voorzien en Kerkvoogden en Vereenigingen datgene verstrekken, wat aan het gezegend werken van het onderwijs bevorderlijk kan zijn. Te Brielle geven Kerkvoogden jaarlijks aan ieder der predikanten f 10 voor dat doel; te Abbekerk werd door hen f 50 voor de inrichting en wordt f 25 's jaars voor onderhoud geschonken; te Helmond en Spijkenisse wordt op de begrooting jaarlijks f 10 voor catechisatiebehoefte uitgetrokken; te Garnwerd geven Kerkvoogden f 20 's jaars om belooningen uit te reiken aan de trouwste leerlingen en te Terwispeel geven zij daarvoor vervolgbundels op de gezangen.

Elders zooals te Waal en Koog, te Westzaan enz. zijn *catechisatie-bibliotheken* gesticht door de kerkelijke-administratie; te Zaandam is een Vrouwen-vereeniging werkzaam om het godsdienst-onderwijs met het noodige te steunen en de kinderen tot getrouw bezoek aan te sporen; op sommige plaatsen spannen Jongelings-vereenigingen voor dit oogmerk hare krachten in en dragen gemeenteleden vrijwillig bij opdat het aan boeken en kaarten niet ontbreke; op andere wordt uit een fonds voor uit- en inwendige zending het noodige verstrekt of kan uit het Imminkfonds (Zeddum) het vereischte worden bekostigd. Ja, sommige predikanten mogen den juichtoon doen hooren: „Hier is alles wat noodig is aanwezig.” „Niet te vergeefs wordt de hulp der Kerkvoogden ingeroepen.” „Zij voorzien op zeer ruime wijze in alle behoeften.” „Hier is een lokaal geheel ingericht naar den eisch des tijds.”

Deze lichtzijden te mogen vermelden is uwer Commissie bijzonder aangenaam, omdat zij daarin niet alleen een waardeering van het godsdienst-onderwijs, als noodzakelijk bestanddeel van de opvoeding, ziet, maar tevens grond vindt voor de hoop dat meer en meer de belangstelling in dat onderwijs zal toenemen. Mocht zij slechts kunnen zeggen dat in de meeste gemeenten de zorg voor de leermiddelen op eene of andere wijze

wordt ter harte genomen, maar dat kan zij tot haar leedwezen niet. De gunstige toestand blijft uitzondering, terwijl een hoogst gebrekkige toestand, helaas! regel is, en waar die gebrekkige toestand gevonden wordt, en het godsdienstonderwijs met blijkbare geringschatting wordt behandeld, och, daar kan de liefde er voor in de harten der kinderen moeilijk worden gekweekt, daar zal geen ingenomenheid in de borst der ouders woning maken, en het laatst maar het ergst, daar zal de predikant gevaar loopen dat hij, omdat hem schier alles ontbreekt, wat het onderwijs aangenaam en aantrekkelijk kan maken, zijn ijver inboet. Daar dreigt het woord van kracht te worden: Als het zout smakeloos geworden is, waarmede zal het worden gezouten.

Ons blijft nog te spreken over den invloed door *Bijzondere scholen*, *Diakoniescholen* en *Zondagscholen* uitgeoefend op het godsdienstonderwijs. In de bij ons ingekomen tabellen is spraak van 79 bijzondere scholen en, zooals uit de aantekeningen blijken kan en zich van te voren reeds laat vermoeden, is de vrucht van de meesten dat de kinderen, die daar ter school gaan en onderricht in Bijbelsche geschiedenis ontvangen, op de catechisatie toonen meer bekend te zijn met bijbelsche verhalen en personen, dan de kinderen, die er niet gaan. Daar echter uit andere mededeelingen blijkt dat zich hetzelfde verschijnsel voordoet, als de openbare onderwijzer of een ander, *buiten* de schooluren, les geeft in Bijbelsche geschiedenis en koraalgezag, is het moeilijk, bij de soberheid der berichten, eenig *juist* oordeel te vellen over den invloed, dien de bijzondere scholen op het godsdienstonderwijs oefenen. Een paar berichten mogen hier nog een plaats vinden. Het eene luidt: „Van de kinderen, die de bijzondere school bezoeken, moet getuigd worden dat zij oneindig veel meer van de Bijbelsche geschiedenis weten, dan de kinderen, die gebruik maken van de openbare school, maar (de laatsten zijn veel bedrevener in het lezen dan de eerstgenoemden.”; en het andere meldt: Hier zijn twee bijzondere scholen voor meer uitgebreid

lager onderwijs, waar de Bijbelsche geschiedenis in goeden geest wordt behandeld; zóó wordt het godsdienstonderwijs gesteund.”

Daar wij van slechts 8 *diakoniescholen* melding vinden gemaakt, achten wij ons ontslagen van de taak daarover afzonderlijk te spreken.

Veel talrijker en vollediger zijn de berichten betreffende de *zondagscholen*. Van niet minder dan 245 dergelijke inrichtingen wordt in de antwoorden gesproken, en overzien wij het oordeel, dat over den invloed er van wordt geveld, dan valt het niet moeilijk de einduitspraak op te maken. In eenige weinige gemeenten wordt de werking schadelijk geacht. De een spreekt van „het knoeiwerk van een evangelist der confessioneele vereeniging, dat veel schade doet”; een ander verhaalt van „een onderwijzer, in hooge mate met zich zelve ingenomen en heerschzuchtig, die een kleine partij om zich vereenigt, onderwijs geeft en door zijn bemoeiingen en kuiperijen, verderfelijkt werkt.” Een derde zegt: „Zondag’s middags wordt geregeld onderwijs gegeven in de gereformeerde leer. Onderwijzer is een timmerman of een boer. Dat onderricht bevordert dweeperij en domheid en werkt zeer nadeelig op het catechetisch onderwijs.” — Maar deze ervaringen zijn uitzonderingen.

In eenige andere gemeenten is de invloed der *zondagscholen* niet waar te nemen, ’t zij omdat zij slechts korten tijd bestaan, ’t zij omdat zij door een klein groepje kinderen worden bezocht, maar het aantal van deze gemeenten is gering. Van de overgrootste meerderheid dier scholen mag het loffelijk getuigenis worden afgelegd dat zij een grooten en gezegenden invloed uitoefenen én op het godsdienstonderwijs, waarvoor zij de kinderen voorbereiden, én op de jeugdige kinderen zelve, wier kennis vermeerderd en wier gemoed gevormd wordt. Het is aangenaam te lezen dat in verschillende streken des lands de zorg voor de zondagscholen ter harte genomen wordt door aanzienlijken, die er gaven voor over hebben; door Vereenigingen, die er naar streven, ieder naar hare overtuiging, den kinderen den smaak te geven voor het

goede en tot Jezus te leiden; door jonge meisjes, die zich onder de leiding van predikanten oefenen, om in den kindertoon en op voor kinderen bevattelijke wijze, de onvergankelijke waarheden van het zedelijk en godsdienstig leven te verhalen. Hebben in het buitenland, vooral in Engeland, de zondagscholen ruim nut verspreid en welverdienden roem verworven, wij hopen dat ook in ons land haar aantal toenemen en haar invloed machtiger worden zal. Duizende jeugdigen zullen later de uren zegenen op die scholen doorgebracht, om de indrukken daar ontvangen; de arbeid en de offers van anderen zullen, als zij onderlinge belangstelling wekken, daardoor ook zijdelings aan de uitbreiding van het rijk der liefde dienstbaar zijn; uit ons hart gegrepen is de wensch van een predikant: „Mocht van de Synode een opwekking tot het stichten van Zondagscholen uitgaan en men het den kinderen daar smakelijk en prettig maken. Dat zou ook den ouderen ten goede komen.”

Wij zijn aan het einde onzer mededeelingen. Ons blijft over het doorwandeld gebied te overzien en de verkregen uitkomsten kort saam te vatten.

Dat gaan wij thans doen en tevens zullen wij eenige voorstellen aan uwe overweging onderwerpen.

Vooreerst. Het onderzoek naar het aantal leerlingen van verschillenden leeftijd, naar het verzuim en de redenen daarvan, heeft zeer welsprekend aan het licht gebracht, dat de toestand van het godsdienst-onderwijs, in die opzichten, niet alleen lang niet volmaakt is, maar meestal niet voldoet aan zeer bescheiden eischen. Toch raadt Uwe commissie u niet aan langer een nader onderzoek door afzonderlijke *tabellen* in te stellen. Wel dringt zij er bij u ten sterkste op aan dat voortdurend de aandacht van de Kerkeraden en de Besturen op deze hoogst belangrijke zaken worden gevestigd, en wel door middel van de *kerkvisitatie*. Tot nog toe wordt alleen gevraagd naar het aantal catechisanten, jeugdigen en volwassenen tezamen. Het behoeft geen betoog

dat het antwoord op die vraag aan elken maatstaf van beoordeeling ontsnapt, en dat men er een studie van zou moeten maken om te kunnen beslissen of het aantal catechisanten, dat volgens de opgaven, over 1877 ontvangen, 248.000 bedroeg, een bevredigend cijfer levert of van schromelijk verzuim getuigt. Wij meenen te mogen beweerden dat dit getal veel te klein is, en dat uit de bij ons ingeleverde staten volgt dat het minstens ettelijke duizenden hooger moet zijn, terwijl dan altijd nog het groot aantal overblijft, dat geen catechisatie bezoekt. Wij wenschen daarom verandering gebracht te zien in de vragen bij de *kerkvisitatie* en een bepaalden leeftijd aan te geven, waarover het onderzoek loopt, in den vorm als ten vorigen jare is geschied, en stellen u voor, in artikel 12 al. 9 van het Reglement op de Kerkvisitatie te lezen in plaats van: „het getal van jeugdigen en meer gevorderden in de gemeenten samen;” „het getal der leerlingen van 10 tot 17 jaren, beneden de 10 en boven de 17 jaren, afzonderlijk;” en in de tabel betreffende den Staat van het Godsdienstonderwijs, onder 6, te plaatsen: Vragen te doen aan den predikant of aan de predikanten ieder afzonderlijk, en aan den kerkeraad, wat de godsdienstonderwijzers betreft:

- a. Hoe groot is het aantal uwer leerlingen
 van 10—17 jaren?
 beneden de 10 jaren?
 boven de 17 jaren?

b. Hoevelen van die leerlingen komen alleen 's winters?

c. Hoevelen verzuimden in het laatste jaar meer dan *een vierde* van de catechisatiën?

d. Welke zijn de voornaamste oorzaken van het verzuim?

Ten tweede. De inrichting van het onderwijs laat op vele plaatsen zeer veel te wenschen over. Lokalen, boeken, kaarten, platen zijn niet zooals men billijkerwijs verlangen mag. Wij leggen hierop grooten nadruk. Voor u, die geen vreemdelingen zijt in de kerkelijke toestanden, behoeft het geen bewijs, dat het godsdienstonderwijs ook daarom van zoo groot gewicht is, omdat vele jonge

menschen de geheele godsdienstige en zedelijke opleiding, die zij van de Kerk ontvangen, op de catechisiëen moeten verkrijgen. Velen komen in de kerkgebouwen, bij de godsdienstoefeningen, óf niet óf zelden. Anderen, die wel komen, zijn dikwijls zoo weinig ontwikkeld dat zij niet bij machte zijn de prediking te verstaan. Och! men make voor deze allen het onderwijs niet alleen degelijk en vormend, (wij vertrouwen van de predikanten, dat zij zich daarvoor inspannen), maar ook aangenaam en uitlokkend door te zorgen voor het uitwendige. Veel te veel wordt dit voorbijgezien en verwaarloosd, vooral in onze dagen, waarin het maatschappelijk onderwijs met de warmte der genegenheid en met de onbekrompenheid der waardeering wordt gesteund. Daarom meenen wij vrijheid te hebben, u ook te dezer zake eenige voorstellen te doen.

1. De Synode neme in overweging, met het oog op de vele behoeften, de Gemeenten uit te noodigen eene inzameling te houden ten behoeve van het godsdienstonderwijs. De ingezamelde gelden zullen worden aangewend tot het stichten van catechisatielokalen, het aanschaffen van Bijbels en Nieuw-Testamenten, van boeken, kaarten, platen, en het oprichten van catechisatiebibliotheken. Eenige bepalingen tot regeling dezer zaak voegen wij hierbij.

Ons dunkt dat de schoone woorden: Als één lid lijdt, lijden allen mede, en draagt elkanders lasten, het billijke van zulk een inzameling rechtvaardigen.

Wanneer door deze inzameling in de grootste en voornaamste behoeften is voorzien, kan later door het maken van veranderingen in het Reglement van het Fonds ter voorziening in de Geestelijke behoeften het geven van dergelijke ondersteuning worden bestendigd.

2. Voorts neme de Synode in overweging pogingen aan te wenden om, door inkoop in het groot, of door het aangaan van overeenkomsten met de uitgevers van de beste kaarten, platen en de meest gebruikte boeken, de Kerkeraden en de predikanten in de gelegenheid te stellen de beste voortbrengselen op dat gebied voor den geringsten prijs te bekomen.

Tot staving van dit voorstel herinneren wij, dat o. a. Naeffs' Geschiedenis der Kerkhervorming (1) f 0.50 kost per exemplaar, terwijl de uitgever aan eene Vereeniging, die 200 exemplaren nam, ze leverde voor 20 cts.; en wijzen wij u op een Bijbelatlas, hier ter tafel gelegd, die slechts f 0.60 kost, en zoover uw verslaggever beoordeelen kan, uitstekend is, (2) en op de platen voor Neerlands werkman, (3) waarvan wij ook een exemplaar ter bezichtiging geven.

3. Eindelijk neme de Synode in overweging voor dit jaar eene Commissie te benoemen van *drie* leden, waaraan wordt opgedragen de verzoeken om ondersteuning te beoordeelen, den onder 2 vermelden arbeid te verrichten en dienaangaande bij u voorstellen te doen.

Ten derde. Daar het blijkt dat bij de aanneming tot lidmaten, niet alleen van militairen in de garnizoensplaatsen, maar ook van anderen, somtijds niet met de verlangde, en door het gewicht der zaak vereischte nauwgezetheid wordt te werk gegaan, geeft uwe commissie u in overweging een schrijven te richten aan de Kerkeraden, waarin melding wordt gemaakt van de ingekomen bezwaren, en zij worden verzocht in hunnen kring toe te zien, dat bij deze heilige zaak niet met lichtvaardigheid maar steeds met ernst en nauwkeurig toezicht worde gehandeld.

Ten vierde. Stellen wij u voor een bericht omtrent den invloed der Zondagscholen te zenden aan de Kerkeraden. Is het uit de ontvangen mededeelingen duidelijk gebleken dat, door voorstanders van de verschillende richtingen in de Kerk, als om strijd de zondagschool geprezen wordt, wegens den heilzamen invloed, dien zij rechtstreeks op de kinderen en zijdelings op de ouderen van jaren oefent, dan mag het de roeping heeten van het lichaam, dat voor de algemeene belangen der Kerk waakt, de aandacht van

(1) Uitgave van Schuytemaker, Amsterdam.

(2) Album voor het Huisgezin van Neerlands werkman; uitgave van Kirbergen te Amsterdam.

(3) The Bible Atlas, W. en A. K. Johnston, Edinburg en London, te verkrijgen o. a. in het Schoolmuseum, thans gevestigd in het Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam.

allen op deze heilzame inrichtingen te vestigen en hen tot oprichting aan te sporen. (1)

Eindelijk hebben wij u mede te deelen de der overweging waardige gedachten van één Lid onzer Commissie. Hij stelt *twee* zaken op den voorgrond. *Vooreerst* dat in de onlangs door Z. M. den Koning bekrachtigde wet tot regeling van het Lager Onderwijs de gelegenheid tot het geven van godsdienstonderwijs in de schoollokalen, door gewenschte bepalingen, is ontsloten, bepalingen, die ongetwijfeld eerlang ook een plaats zullen vinden in de wetten op het Middelbaar en Hooger Onderwijs, waardoor de behoefte aan onderwijskracht zich voor de Kerk sterk zal doen gevoelen.

Ten tweede: dat vele godsdienstoefeningen zeer schaars worden bezocht, zoodat sommigen, zonder schade voor het godsdienstig leven, zouden kunnen worden afgeschaft, en men de tijd en de krachten, daarvoor besteed, zou kunnen aanwenden voor een ander doel.

Hiervan uitgaande onderwerpt hij aan uwe overweging de vraag: Is het niet mogelijk dat, met name in steden van eenigen omvang, waar hoogere burgerscholen en gymnasien naast de lagere school, worden in het leven geroepen, een of meer predikanten, die daartoe geschiktheid en roeping hebben, óf geheel óf voor het grooter deel worden vrijgesteld van het predikwerk om zich meer bepaald of uitsluitend te wijden aan het onderwijs? — Hoe ook uw antwoord op de vraag moge luiden, zeker is het, dat, als die wensch kon worden vervuld, het godsdienstonderwijs in waarde stijgen en rijker werken zou. De samenvoeging van prediking en catechese is niet zelden tot schade van de laatste. Heeft het godsdienstonderwijs in onze dagen, vooral als het aan ontwikkelde jongelingen en jongedochteren gegeven wordt, hooge eischen te stellen, van veelzijdige kennis, warmte des gemoeds, gave van mededeelen en toewijding, dan is het een goede gedachte om mannen te

(1) Door de Synode werden deze vier voorstellen aangenomen.

zoeken, die zich daaraan geheel willen geven. Vooral omdat het de kracht van één mensch te boven gaat, gedurende vele uren in de week, aan ontwikkelden degelijk onderwijs te geven en daarenboven, een of tweemaal per week, voor de gemeente op te treden. Wie begeert dat in elke lagere school, na de schooltijden, het kind leere verstaan dat het bij brood alleen niet kan leven; wie verlangt dat in alle grootere plaatsen geschiede als in Leiden, waar eenige predikanten een cursus over de geschiedenis van den godsdienst geven, die trouw bezocht veel bijval vindt; wie hoopt dat ons opkomend geslacht niet alleen rijk zal zijn in de kennis van velerlei wetenschap, maar ook rijk in de kennis van het godsdienstig leven en van die heerlijke goederen, die door alle tijden heen, moed en kracht en troost hebben geschonken, zal wel toestemmen dat de zooveen uitgesproken gedachte ernstige overweging verdient en dat de Nederlandsche Hervormde Kerk, zal zij in dezen tijd een leidsvrouw zijn ten leven, met kracht behartigen moet het oude maar niet verouderde woord: Leer den jeugdigen den eisch des wegs, als zij oud geworden zijn zullen zij daarvan niet wijken.

H. J. E. VAN HOORN.

D. C. PLEIJTE.

W. F. TRIP VAN ZOUDTLANDT.

BEPALINGEN

OMTRENT HET INZAMELEN VAN GELDEN EN HET VERLEENEN
VAN TOELAGEN VOOR HET STICHTEN VAN LOKALEN,
HET AANSCHAFFEN VAN BOEKEN, KAARTEN EN
PLATEN, TEN BEHOEVE VAN HET
GODSDIENSTONDERWIJS.

I.

Ter voorziening in de groote behoeften van het godsdienst-
onderwijs worden de Kerkeraden, door de Synode, uitge-
noodigd eene inzameling te doen in hunne gemeenten.

Deze uitnoodiging heeft plaats in het laatste gedeelte
van het jaar 1878 en wordt herhaald wanneer de inge-
zamelde gelden zijn besteed en het der Synode blijkt dat
de behoeften blijven bestaan.

De ingezamelde gelden worden in ontvangst genomen
door de Classicale Quaestoren en door dezen ter bewaring
gezonden aan den Quaestor-generaal.

II.

De gelden door de inzameling ten bate van het godsdienst-
onderwijs verkregen worden besteed voor het stichten van
lokale en het aanschaffen van leermiddelen, als boeken,
kaarten, platen.

III.

Toelagen worden verstrekt:

a. aan gemeenten en *b.* aan predikanten.

a. Aan gemeenten: tot het bouwen en inrichten van

catechisatielokalen en het aanschaffen van Bijbels, gedeelten des Bijbels en psalm- en gezangboeken. De gemeenten zenden het verzoek daartoe door middel van de Besturen aan de Synode en kunnen alleen toelagen ontvangen, als haar verzoek door het Classicaal en het Provinciaal Bestuur van haar ressort wordt gesteund met de verklaring dat de gemeente die hulp behoeft.

Voor het verkrijgen van toelagen voor het stichten van lokalen, wordt bovendien vereischt dat de begrooting van het te stichten lokaal worde overgelegd en de aanvraag de som van *f* 600 niet te bovenga.

b. Aan predikanten: tot het aanschaffen van kaarten, platen en boeken ten gebruike bij het godsdienstonderwijs. Zij zenden hun verzoek met opgave van redenen in, door middel van het Classicaal en Provinciaal Bestuur van hun ressort en behoeven de aanbeveling daarvan. Deze toelagen gaan de som van *f* 20 niet te boven.

IV.

De verzoeken om toelagen worden door den Secretaris der Synode in handen gesteld van de Commissie van *drie leden*, door de Synode voor dit doel te benoemen. Deze Commissie onderzoekt zoo noodig de aanvragen en dient der Synode in haar eerstvolgende vergadering van bericht en raad.

Tevens is aan deze Commissie opgedragen aan de goedkeuring der Synode plannen te onderwerpen om de boeken, platen en kaarten, die het meest gebruikt gebruikt worden, op de goedkoopste wijze verkrijgbaar te stellen, voor Kerkeraden en predikanten. (1)

(1) Deze Bepalingen zijn door de Synode vastgesteld in de zitting van 23 Augustus 1878.